

TURI MÁRTON

Poszthumán (t)enyészetek

NEMES Z. MÁRIÓ: A PREPARÁCIÓ JEGYÉBEN

JAK - Prae.hu
Budapest, 2014
266 oldal, 2990 Ft

”

„Vannak dolgok, amiket nem lehet beletenni semmiféle preparátumba.” – szól a szentenciózus kijelentés a *Taxidermia* lezárásában, mintegy a preparálás és a művészi alkotás között korábban megnyitott átjárás konklúziójaként. A film ezen utolsó, egyúttal legemlékezetesebb szakaszának központi jelenete a címbeli hivatást úzó Balatony Lajos (Marc Bischoff) halálperformansza, amely során a tulajdon testi identitásától végleg elidegenedett férfi koncepciózusan felszámolja maradék vitalitását: egy erre a célra tervezett gépezet segítségével kiműti mellkasából fontosabb szerveit, a vágatót bevarrja, majd pedig a pengékkel és fűrészekkel felszerelt mechanizmusra hagyatkozva karját és fejét veszti. A végeredmény az idealizált testképek áldozatául esett hús negatív emlékműve, a viviszekció során feltáruuló zsigerek immans formátlanságának rögzítése egyetlen fatális állóképben. Noha a lét és nemlét kereszteződésében pulzáló torzó már ezen a ponton tekinthető egyfajta kezdetleges műalkotásnak, artistikus státuszra csak a film záró képsoraiban tesz szert, mikor szerencsés megtalálója a kínzókamrára hasonlító sötét pincéből egy white cube-szerű kiállítótérbe helyezi át a magával ragadó tetemet. Ezzel a legitimáló gesztussal végezetül a konzervált halottat felvonultató futurisztikus tárlat (és persze a *Taxidermia*) nézőközönségére hagyományozódik annak feladata, hogy szabad értelmezéssel töltsse ki az ideologizált test önmagába omlása során keletkezett hermeneutikai játékteret. Az öndestruktív pszeudoművész által megkezdett preparáció többé már nem lezárható, az üreges korpuszt más történelmi-kulturális kontextusok irányából nyitják majd fel és töltik meg újabb lehetséges jelentésekkel a kíváncsi tekintetek.

Pálfi György több szempontból is kiváló és gondolatébresztő filmjét azért tartottam érdemesnek hosszabban is felidézni, mert a költőként és esztétaként egyaránt ismert Nemes Z. Mária ezt a *Taxidermia* lezárásában felsejlő, a preparálás fenomenológiája és egy mű alkotása-értelmezése kö-

zötti módszertani hasonlóságot teszi meg *A preparáció jegyében* címen megjelent, esszéket, kritikákat és tanulmányokat egybegyűjtő kötetének szövegszervező fundamentumává. A címben is jelzett metaforát a szerző szerteágazó tudományos érdeklődésébe és egyedi elemzői technikájába bevezető előszó oldja fel, nem meglepő módon a testhez leginkább kapcsolódó művészeti kifejezésforma, a performansz felől közelítve. Egy Hajas Tiborral készített interjú kapcsán hangzik el az a kötet egészére nézvést fontos állítás, miszerint a magát (mű)tárgyasító performer egyfajta dehumanizáló aktust, önpreparációt hajt végre, vagyis az esztétikai esemény emberi és embertelen metszéspontjában zajlik. A hangsúly itt egyrészt az egyoldalúan nem rögzíthető, köztos pozíción van, másrészt pedig az együtt teremtés folyamatán, hiszen az élő és élettelen szféráinak határán megképződő preparátum létrejöttében a hozzá jelentés(e)ket társító befogadó is aktív szerepet vállal, még ha ennek tétjével nincs is feltétlenül tisztában. Nem mindegy ugyanis, hogy milyen kritikai eszköztárral látunk hozzá az elénk kerülő „zombi” kibélelésének, ezért a szerző joggal teszi fel az első hallásra talán különösnek tetsző kérdést: „Hogy lehet – lehet-e egyáltalán – felelősségteljesen gondolni élőhalottainkat?”

A hagyományos, humanista bölcsélet egységképzeteinek (szuverén szubjektum, koherens testkép) radikális megingásából építkező esztétikai produktumok kapcsán ugyanis gyakran figyelhető meg heveny elutasítással álcázott értelmezői rövidzárlat. Nemes Z. Máriót azonban – ahogyan arra már Hajas említése is előre figyelmeztet – elsősorban épp az ilyen művészet (és vele együtt az ember) megszokott demarkációs vonalait újraíró outsider, gyakran szubverzív alkotások, valamint ezek adekvát elemzésének lehetőségei foglalkoztatják. *A preparáció jegyében* központi állítása, hogy a merev fogalmi regiszterek felbomlásával járó heterogenitás a XXI. századra végleg elválaszthatatlanná vált a művészettől. Ahogyan az a kötet *Halálos természet* című kiállításáról szóló írásában (*Csendélet a teremtés hatodik napján*) is elhangzik: „az antropológiai hibriditás felé orientálódó testképek a kulturális és mediális ökonómia „nyitott” formáit részesítik előnyben.” Ennek a transzkulturális keveredésnek pedig a párbeszédképesség megőrzése érdekében együtt kell járnia az észlelési kontextus átforgatásával, vagyis bevett jelentésadó esztétikai ideológiáink hatáskörének felülvizsgálatával. Ellenkező esetben ugyanis az elemzés az elevenség képzetét fenntartani hivatott preparálás helyett egyszerű boncolás lesz, annak kényszeres igyekezete, hogy a megmagyarázni (és ezáltal „lezárni”) vágyott művet mielőbb egy adott izmus formalinjába áztatva elhelyezzük a kultúrtörténeti archívum megfelelő (bizarr, határsértő, netán popkultúrával kacérokodó művek esetében lehetőleg valamelyik alsó) polcán. Az így konzervált művek értelmezési horizontja minimálisra szűkül, hermeneutikai hullamerevség áll be, amelynek leküzdésére Nemes Z. Mária egy „jelentések útján létrehozott reanimáció” gyakorlását javasolja. A kötet által hirdetett, a kisajátítás elvén működő (vagyis rugalmatlan [pre]konceptiók, különféle a priori tételezett „igazságok” irányából történő) totalista olvasatok enyészétével szemben az értelmezések szabad osztódását preferáló „nekrofil esztétika” összességében tehát a művészetről való beszéd egy megszokottnál tágabb variánsa, amelyben egyszerre válnak újszerűen megszólíthatóvá az olyan egymástól látszólag távol álló kulturális teljesítmények is, mint Otto Weininger írásai és Howard Phillips Lovecraft horrortörténetei, a torture porn és Peer Krisztián költészete, vagy éppen a *Roham* magazin káoszpoétikája és Jörg Buttgerit hírhedt *Nekromantik*-filmjei.

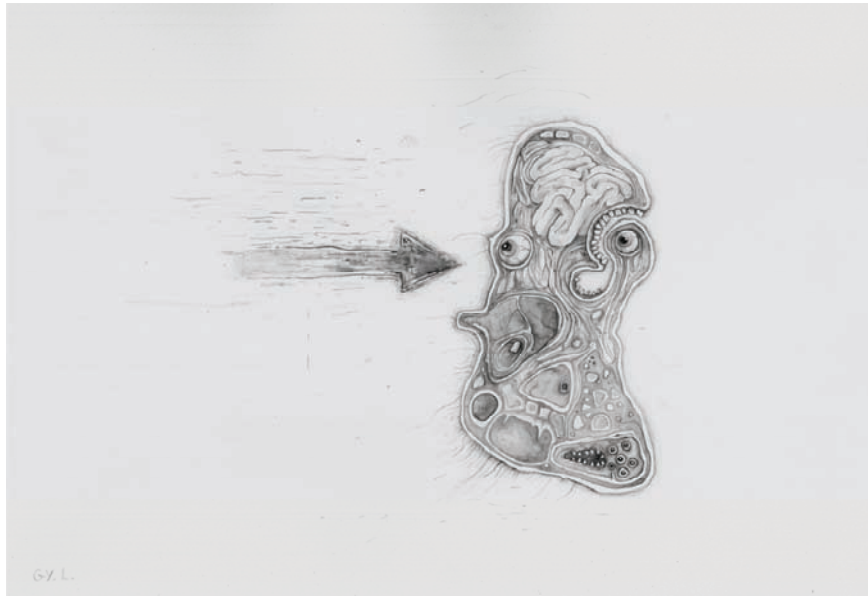
A preparáció jegyében egyedülállóan gazdag és magabiztosan kezelt ismeretanyagot felvonultató, kiváló formaérzékenységről tanúskodó írásai egyszerre tesznek kísérletet tárgyuk

testközeli, plasztikus leírásokon keresztül „letapogatására”, valamint távlatosabban egy képlekeny, poszthumán embertan kontextusában történő teoretikus vizsgálatára. Ez a mindvégig hatékonyan működtetett vegyes perspektíva legjobban a kötet leghosszabb, Györfly László, Kis Róka Csaba és Szöllősi Géza munkáira koncentráló szövegében (*Antropológiai töredék*) mutatkozik meg. A tárgyalt képzőművészek alkotásai (önmagukat felzabáló fejszobrok, óriásfalloszú betyárszörnyek szado-mazochista orgiáit ábrázoló festmények és csonka női testekre emlékeztető húsinstallációk) Nemes Z. Márió szuggesztív olvasataiban az antropomorphé esszencialista képzetének elbizonytalanodására adott válaszreakciókként kerülnek közös nevezőre, mint amelyek „belülről”, a kanonizált emberábrázolás kódjainak „vírusszerű megfertőzésével” hozzák létre a maguk amorf vizuális mintázatait. Györfly esetében ez például egy állandósult önfelszámolásban létrejövő inkoherens Test-Én egyszerre groteszk és pseudo-vallomásos mutációit eredményezi. Ahogyan azt a cím is jelzi, ezek a test újrafogalmazását kitűző művészi reflexiók tulajdon lezárhatatlanságukat viszik színre, ahogyan a humanizmus atropológiai eszméjének kódjait érzéki szinten újraformálják az ember elveszett centruma körül örvénylő hústörmelék metamorfózisában. Erre a konceptuális nyitottságra pedig érzékenyen rezonál a kulturális hierarchiakon túllépő tanulmány is, amelyben egy Hans Beltingre történő hivatkozás ugyanolyan súllyal és megvilágító erővel bír, mint egy Morbid Angel lemezborító megemlézése.

Ahogyan azt a fentebb említett tanulmány is nyíltan megfogalmazza, Nemes Z. Márió a zsigeri esztétika és a direkt (nemi, politikai, vallásos vagy metafizikai) ideológiákat kerülő fogalmazásmód reflektált egymásra találásának gesztusait kutatja, míg az ezzel ellentétes alkotói-befogadói attitűdöt, vagyis a zárt, homogén eszmerendszerek keretei között zajló diskurzust előszeretettel illeti negatív kritikával. *A preparáció jegyében* egyik ilyen visszatérő nemezise a kultusz, amelyet a szerző Sziveri János lírájának személyesebb hangvételű kritikájában (*Szokatlan rendszer*) a kulturszociológiai izoláció szimptomájaként azonosít be, „olyan retrográd esztétikai Gépezetként, ami a befogadó helyett *gondolkodik*.” A kötet korábban említett élőhalott-metáforáját folytatva a kultusz egyfajta hermeneutikai szellemidézés, amely a korábban halottnak nyilvánított szerzőt kísértetként tovább lebegteti művei felett, hogy a különböző olvasatok „helyállóságát” felügyelje. Ennek lefolyását igen meggyőzően szemlélteti a Tarr Béla legutolsó filmjét vizsgáló írás (*A vidék gyászolása*), amely kíméletlen alaposággal, egyszersmind a bálványdöntögetés olcsó öncéljától tartózkodva mutatja be, hogyan válik egy eredetileg formabontó ars poetica saját eszméjének áldozatává, miközben a recepció engedelmes templomszolgaként segédkezik az életmű ideológiai bebalzsamozásában. A kötet egyes szövegeinek egymásba fonódását jól mutatja, hogy más fejezetek épp *A torinói ló* kapcsán megfigyelt, lényeg nélküli mítoszok leküzdését üdvözlük: ilyen követendő példaként szerepel például Lovasi Ildikó *Spanyol menyasszony* című regénye (*A kinnal telt ház*), amely a Csáth Géza önpusztító alakját egy nihilista zsenivé romantizáló szemléletet kezdi ki a pusztuló férfitest abjektjén keresztül, de ide sorolható a Bizottság kiállítás is (*Síron túl is Putty-Putty*), amely helyenként ironikusan reflektál a kollektíva önnön emlékművévé merevedésének folyamatára.

Összegzésként elmondható, hogy Nemes Z. Márió egységesen magas színvonalon működtetett, mindvégig érezhető lelkesedését következetes érveléssel kordában tartó elemzései nemcsak a már valamelyest kanonizált művészeti javak árnyaltabb megítélését teszik lehetővé, de a hazai kritikai diskurzusban rendre alulreprezentált szubkultúrákban (képregény, death metal, exploitation-filmek, fantasy-horror irodalom) való tájékozódást is elősegítik. Az

egyébként bőséges képanyaggal ellátott kiadvány egyik legnagyobb erénye, hogy úgy tesz kísérletet egy szabadabb, a különböző kulturális kódkészletek és médiumok mechanikus elkülönítését felszámoló befogadói szemlélet meghonosítására, hogy ahhoz egy sajátos hibrid nyelvet is teremt. A kötetben felbukkanó alkotók regiszterkeverő poétikája a vonatkozó szövegek vegyes műfajiságában is visszaköszön, a tudományos értekezés terminológiai fetiszizmusa, valamint egy esszéisztikusabb beszédmód könnyedsége és követhetősége sokszor kifejezetten frappáns és szórakoztató mondatmonstrumokban fuzionál. A szerző lírai szövegeihez hasonlóan ezúttal is szembeötlő az orvosi-anatómiai kifejezések hangsúlyos jelenléte, amelyek – mintegy a kulturökonómiai cenzúra higiéniái paranoiáról árulkodó agresszív szövegeivel szembeállva – egy játékos metasztázis nyelvén állnak össze, jóindulatú retorikai szövődményeket hozva létre a szövegtestben. Nagyrészt ennek a stiláris burjánzásnak köszönhető, hogy *A preparáció jegyében* szövegei végül nemcsak továbbgondolásra és vitára inspiráló intellektuális élményt, de időnként zsigeri élvezetet is jelentenek.

BODY FARM 13, 2014, AKVARELL, PÁPÍR, 29,7×42 CM